

2. prosince 1968

První přednáška

Budeme tedy dále hovořit o problémech „obecné lingvistiky“. Tento pojem je chápán různě. Termínu „obecná“ lze připsat dimenzionální hodnotu: týkal by se souboru jazyků, zákonů jejich vývoje. Obecná lingvistika, jak ji chápu já, se táže po sobě samé, po své definici, svém objektu, po svém statusu a svých postupech. Jde tedy o nekonečné tázání, jež se rozvíjí a jež se obnovuje v té míře, v níž se prohlubuje lingvistova zkušenost a v níž se rozšiřuje záběr jeho pohledu. Hovořit o „lingvistice“ znamená hovořit o jazyku. Nuže, dospíváme ke dvěma otázkám:

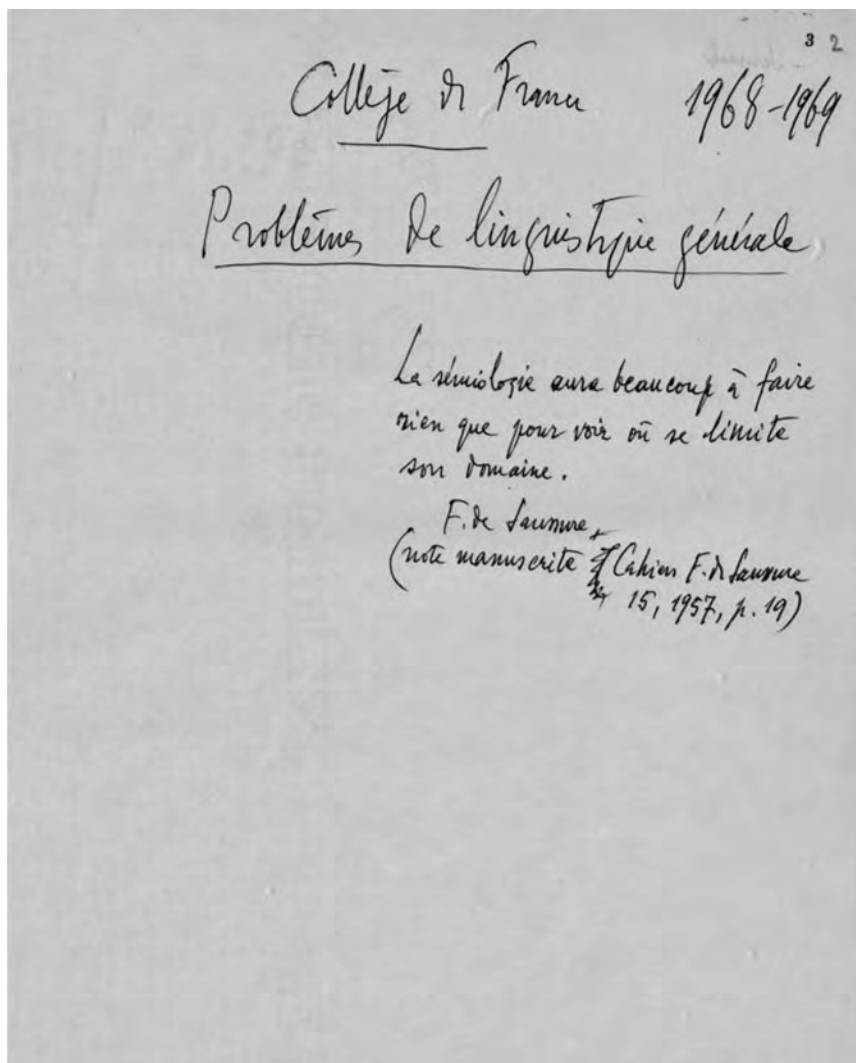
- 1) Kde se jazyk nachází?
- 2) Jak o něm hovořit?

Obě otázky jsou propojené: jde o pozici, kterou připisujeme jazyku (způsob, jakým ho klademe); způsob, jakým o něm hovoříme. Tvrdíme, že podstatou jazyka, určující veškeré funkce, jež může vykonávat, je jeho *významová* povaha. Jazyk je *formován významovostí*, i když ho chápeme nezávisle na veškeré aplikaci, nezávisle na každém zvláštním či obecném užití. Pokud se nám tato vlastnost jeví – a ona se tak skutečně jeví – jako transcendující všechny ostatní vlastnosti, pak bude určovat to, jak budeme o jazyce hovořit – budeme hovořit o rysu, jež klademe na první rovinu: jazyk značí.

Avšak co je to značit?

Lze se spokojit s jednoduchou a postačující definicí: „značit“ pro nás a v tomto kontextu znamená „mít smysl, reprezentovat“, „zastupovat nějakou věc tak, aby byla vyvolána v mysli“. Jelikož je jazyk utvořen z rozličných prvků, jež každý mluvčí dokáže více či méně rozlišovat, plyne z toho, že tyto prvky sdílejí onen významový rys, který je vlastní jazyku v celku: tyto segmenty jazyka jsou *znaky*.

Nuže, dospíváme k jedné z možných definic lingvistiky: je to věda zabývající se jazykovými *znaky*. Ihned jsme však vystaveni palčivému problému, jenž lingvistiku obemyká a jenž *přesahuje její hranice*. Narážíme zde na pojem „znaku“, který se začíná jevit jako jeden z nejnovějších a nejdůležitějších vědeckých pojmů. Nejde o sám pojem znaku, který je starobylý

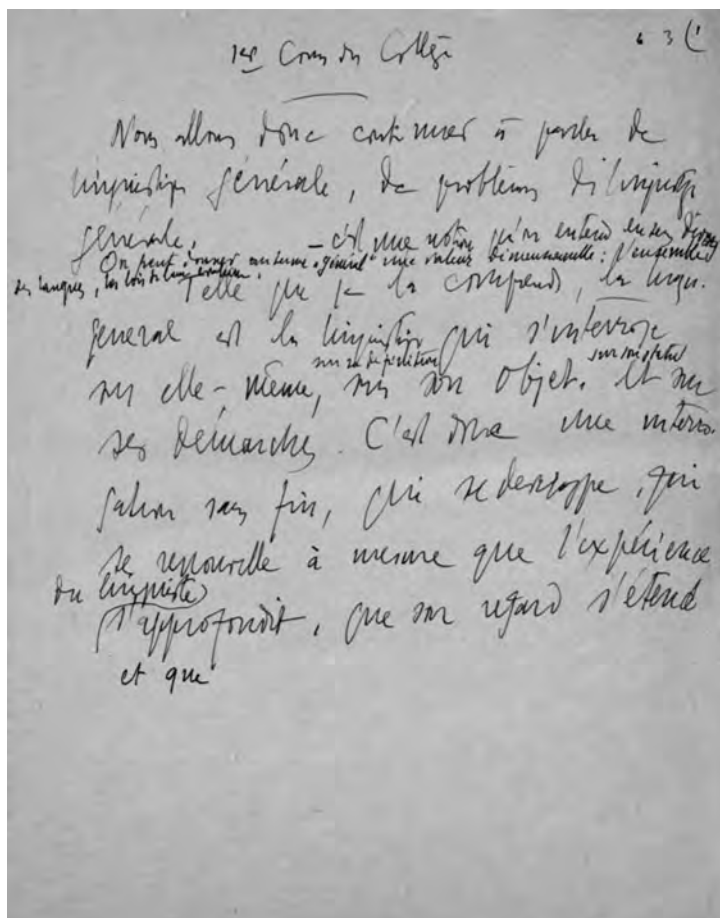

Obr. 5 První strana kartonového obalu zahrnujícího patnáct menších obalů s patnácti přednáškami ze školního roku 1968/1969

(středověké *signum*, *sémeion* v řecké filozofii), nýbrž o myšlenku, že znaky mohou vytvářet koherentní celky, systémy znaků a že dávají vzniknout nové vědě, vědě o znacích, *sémiologii*.

Žijeme ve světě znaků. Aniž si to uvědomujeme, používáme – v každém okamžiku – naráz vícero znakových systémů: úkol vymezit tyto

systemy již spadá do zkoumání v oblasti sémiologie. V první řadě mluvíme, to je první systém. Čteme a píšeme: to je odlišný systém, systém grafický. Zdravíme se a vysíláme „zdvořilostní znaky“, znaky uznání, poznávací znamení. Následujeme šipky, stavíme na semaforu. Zapisujeme hudbu. Sledujeme divadelní představení, díváme se na filmy. Nakládáme s „peněžními znaky“. Účastníme se ceremonií, oslav, bohoslužeb, obřadů. Různými způsoby hlasujeme. Způsob, jakým se oblékáme, závisí na dalších systémech. Používáme také částečné systémy hodnocení (starý/nový dům, bohatý/chudý...).

Obr. 6 První list Benvenistových poznámek určených pro první kurz na Collège de France ve školním roce 1968/1969 (signatura: PAP. OR, schránka 40, obálka 80, f° 4)

Zastavme se na chvíli u této myšlenky, jelikož je nová a jelikož její zrod ani osud nebyly nutně předvídatelné.²⁸ Její novost spočívá v následujícím:

- 1) ve světě, v přírodě, v lidském konání, v lidských dílech existuje množství znaků různých druhů (vokální, gestické, přírodní), věci, které značí, které mají nějaký smysl;
- 2) v důsledku toho máme důvod se domnívat, že tyto znaky vytvářejí soubory, že spolu určitým způsobem souvisejí;
- 3) mezi těmito soubory znaků lze ustavit vztahy;
- 4) zkoumání znaků vede k ustavení zvláštní disciplíny: *sémiologie*.

Obecnou teorii o znacích intuitivně nahlédl John Locke, avšak skutečný zrod této teorie se odehrál jinde, na dvou různých místech. Zrodila se v mysli dvou mužů, kteří se bezesporu vzájemně neznali, ani po jménu. V Americe to byl Peirce, v Evropě Saussure. Dva samotářští a jedineční duchové, ani jeden, ani druhý za svého života nic nepublikovali a jejich vliv je až posmrtný. Jeden žijící v bídě, druhý zabezpečený v blahobytu, oba stejně znepokojeni. Pracovali a přemýšleli téměř ve stejné době: v druhé polovině či na konci 19. století a na začátku století dvacátého. Peirce (1839–1914) je o generaci starší než Saussure (1857–1913). Oběma je vlastní, že se oddávají úvahám o znaku a významu. Avšak jejich vzdělání, jejich metoda, jejich přístup ke zkoumanému objektu se zcela a úplně odlišují. Peirce je především „vědec“: logik, matematik, historik a filozof vědy. Velké množství poznámek publikovaných od roku 1931 (v roce 1958 již bylo vydáno osm svazků, aniž by edice byla kompletní) je věnováno výlučně obecné teorii znaků, již charakterizuje stále komplexnější terminologie. Jazyk jako takový je přítomen všude, jako samozřejmost a nutnost, ale nikoli jako zvláštní činnost: Peirce se nikdy nezajímal o fungování jazyka.

Zcela v protikladu k tomu Saussure své úvahy věnoval fungování jazyka. Celou lingvistiku založil na teorii jazykového znaku. Formuloval také onen základní pojem pro obecnou teorii znaků, pojem sémiologie, jejímž odvětvím se lingvistika stane. Svě úvahy o obecném pojmu znaku však dále nerozvedl.

---

28 Pokud jde o tento myšlenkový vývoj, nebudeme připisovat zvláštní důležitost *sémiologii* a *sémeiotice*. „Méně běžné formy“ jako sémiologie či sémiotika, nacházející se v *Dictionnaire général*, byly přijaty Akademií v roce 1762 jako výrazy označující „tu část patologie, jež pojednává o znacích umožňujících rozpoznat nemoc“.